

Satversmes tiesa

Kopsavilkums

Lietā Nr. 2022-45-01

30.07.2024.

Pāreja uz mācībām tikai valsts valodā privātajās izglītības iestādēs
atbilst Satversmei

Satversmes tiesa 2024. gada 10. jūlijā pieņēma spriedumu lietā Nr. 2022-45-01 “Par Izglītības likuma 9. panta 1.1 daļas, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunkta un 2022. gada 29. septembra likuma „Grozījumi Izglītības likumā” 1., 5. un 6. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam”.

APSTRĪDĒTĀS NORMAS

Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļa nosaka: „Privātajās izglītības iestādēs vispārējo izglītību un profesionālo izglītību pamatzglītības un vidējās izglītības pakāpē iegūst valsts valodā.”

Ar 2022. gada 29. septembra likuma „Grozījumi Izglītības likumā” 1. pantu izslēgts Izglītības likuma 9. panta otrās daļas 2. punkts, ar 5. pantu – 38. panta otrās daļas 1. punkts, savukārt ar 6. pantu – 41. pants.

Ar šiem grozījumiem izslēgtas visas normas Izglītības likumā, kas paredzēja vispārējās izglītības iegūšanu mazākumtautību izglītības programmās.

Savukārt Izglītības likuma pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunkts noteic, ka grozījumi, kas paredz izslēgt šā likuma 41. pantu, stājas spēkā 2023. gada 1. septembrī – attiecībā uz pirmsskolas izglītības programmas un vispārējās izglītības pamatzglītības programmas īstenošanu 1., 4. un 7. klasē.

AUGSTĀKA JURIDISKA SPĒKA NORMAS

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pants: “Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.”

Satversmes 112. panta pirmais teikums: “Ikvienam ir tiesības uz izglītību.”

Satversmes 114. pants: “Personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību.”

LIETAS FAKTI

Lieta ierosināta pēc Danas Džibuti un Dominika Džibuti (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēji) pieteikuma.

Pieteikuma iesniedzēji, kuri ir izglītojamie, identificē sevi ar Latvijā dzīvojošajām nacionālajām minoritātēm, viņu dzimtā valoda nav Latvijas valsts valoda, bet gan mazākumtautību valoda, un pieteikuma iesniegšanas brīdī viņi mācījās privātās izglītības iestādē mazākumtautību izglītības programmās pirmsskolas izglītības un pamatzglītības pakāpē.

Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka apstrīdēto normu dēļ Pieteikuma iesniedzējiem vairs nebūšot iespējams iegūt izglītību privātajās izglītības iestādēs arī dzimtajā mazākumtautību valodā. Turklāt Pieteikuma iesniedzēji paļāvušies, ka iepriekšējā izglītības reforma būs pēdējā valsts valodas lietojuma reforma mazākumtautību skolās.

TIESAS SECINĀJUMI

Par Satversmes 114. panta attiecināmību

Satversmes tiesa norādīja, ka mazākumtautības statuss izprotams atbilstoši Satversmes 114. pantam un Minoritāšu konvencijai. [27] Noskaidrojot, vai persona ir uzskatāma par piederīgu mazākumtautībai, būtiska ir pašas personas subjektīvā izvēle un vēlme saglabāt un attīstīt savas mazākumtautības kultūru, reliģiju vai valodu. [27] Tomēr šāda pašidentifikācija nevar būt balstīta patvaļīgos apsvērumos. Personas subjektīvajai izvēlei jābūt nesaraucami saistītai ar personas identitāti raksturojošiem objektīviem kritērijiem. [27] Tas vien, ka persona identificējas ar kādu mazākumtautību, nenozīmē, ka tā būtu atzīstama par piederīgu šai mazākumtautībai, ja vien to neapliecina objektīvi kritēriji.

Izvērtējot konkrētos apstākļus, Satversmes tiesa atzina, ka Pieteikuma iesniedzēji ir atzīstami par personām, kurām ir Satversmes 114. pantā ietvertās pamattiesības. [27]

Par pamattiesību ierobežojumu

Satversmes tiesa atzina, ka izskatāmās lietas pamatjautājums ir par personu, kuras pieder pie mazākumtautībām, tiesībām privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs pirmsskolas un pamatzglītības pakāpē iegūt vispārējo izglītību un apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību. [28]

Satversmes tiesa norādīja, ka Satversmes 114. pantā ietverto tiesību saturs atklājams kopsakarā ar citām Satversmes normām un Latvijai saistošiem starptautisko tiesību dokumentiem mazākumtautību tiesību aizsardzības jomā, it sevišķi Minoritāšu konvenciju, kuras 13. panta pirmā daļa paredz pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības izveidot un vadīt privātas izglītības un apmācības iestādes. [28] Savukārt tiesības uz izglītību ietvertas Satversmes 112. panta pirmajā teikumā. Atšķirībā no Satversmes 112. panta otrā teikuma, kas ir attiecināms uz pamatzglītību un vidējo izglītību, šā panta pirmais teikums nosaka pamattiesības iegūt izglītību šo tiesību plašākajā izpratnē un ir attiecināms uz visu pakāpju un veidu izglītības programmām. [28.] Līdz ar to no Satversmes 114. panta kopsakarā ar 112. pantu izriet pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības dibināt un vadīt tādas privātas izglītības iestādes, kurās īstenotais izglītības process aptver vispārējās izglītības ieguvu un mazākumtautības valodas, kā arī etniskās un kultūras savdabības saglabāšanu un attīstību, un pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības iegūt izglītību privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs. [29].

Latvijas izglītības sistēmas mērķa nodrošināt ikvienam Latvijas iedzīvotājam iespēju attīstīt savu garīgo un fizisko potenciālu, lai veidotos par patstāvīgu un attīstītu personību, demokrātiskas Latvijas valsts un sabiedrības locekli sasniegšana primāri tiek nodrošināta, izglītojamam iegūstot vispārējo izglītību. [29.1.] Vispārējā izglītība tiek īstenota pirmsskolas izglītības, pamatzglītības un vidējās izglītības pakāpēs. [29.1.] Tā ir īstenojama atbilstoši valsts izglītības standartiem – noteikumiem par mācību saturu, metodēm, procesu un izglītības iestāžu rīcības brīvības ietvariem. [29.1.]

Satversmes tiesa uzsvēra, ka valstij ir jāveido tāda izglītības sistēma, kas spēj nodrošināt valsts noteikto izglītības standartu neatkarīgi no tā, vai izglītības process notiek valsts vai privātās izglītības iestādēs. Tādēļ valstij ir pienākums attiecināt Pirmsskolas izglītības vadlīnijas un valsts vispārējās izglītības

standartus gan uz valsts un pašvaldību, gan uz privātajām izglītības iestādēm un atzīt tikai tādu privātajās izglītības iestādēs iegūtu izglītību, kas atbilst šīm prasībām. [29.1.] Tātad, ja pie mazākumtautībām piederošas personas vēlas dibināt un vadīt privātas izglītības iestādes, kurās īstenojamais izglītības process aptver vispārējās izglītības ieguvu un mazākumtautības valodas, kā arī etniskās un kultūras savdabības apgūšanu, saglabāšanu un attīstību, vai arī vēlas iegūt izglītību šādās izglītības iestādēs, tad vispārējās izglītības programmu īstenošanai šādās izglītības iestādēs ir jāatbilst noteiktajam normatīvajam regulējumam. [29.1.]

Reizē Satversmes tiesa uzsvēra, ka privātas izglītības iestādes darbība izglītības procesa īstenošanā ir vērtējama kā daudzpusēja sistēma un vispārējās izglītības nodrošināšana var būt tikai viens no šīs darbības aspektiem. Privāto izglītības iestāžu darbības regulējums vispār dod tām relatīvi lielu rīcības brīvību, bet to sašaurina ar izglītības iestāžu gribu nodrošināt vispārējo izglītību saistītais pienākums ievērot valsts standartus, tostarp Pirmsskolas izglītības vadlīnijas un valsts pamatzglītības standartu. [29.2.]

Satversmes tiesa atzina, ka, regulējot valodu lietojumu vispārējās izglītības procesā pirmsskolas un pamatzglītības pakāpē privātajās izglītības iestādēs, valsts ierobežo pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības izglītības procesā privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs iegūt vispārējo izglītību, kā arī apgūt, saglabāt un attīstīt mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko savdabību. Līdz ar to apstrīdētās normas ierobežo Pieteikuma iesniedzēju pamattiesības, kas izriet no Satversmes 114. panta kopsakarā ar 112. panta pirmo teikumu. [29.2.]

Par īpašajiem apstākļiem

Satversmes tiesa atzina, ka Otrā pasaules kara un divu secīgu totalitāru okupācijas režīmu ietekmē būtiski mainījās Latvijas etniskais sastāvs. [30.1.] PSRS īstenotās okupācijas laikā Latvijas iedzīvotāju etniskā sastāva proporcijas mainīja galvenokārt straujais iedzīvotāju pieplūdums no citām PSRS teritorijām, ko veicināja gan okupācijas varas mērķtiecīgā politika, gan sociālistiskā industrializācija, gan PSRS bruņoto spēku vai iekšējā karaspēka militārpersonu izvēle pēc demobilizēšanās apmesties uz dzīvi Latvijas Republikā un citi faktori. [30.1.] Līdz ar to šajā laikā latviešu īpatsvars Latvijā bija samazinājies no nepilniem 80 procentiem pirms Otrā pasaules kara līdz 52 procentiem

1989. gadā [30.1.]. 1989. gadā latvieši bija mazākumā visās valsts lielākajās pilsētās [30.1.]

Satversmes tiesa norādīja, ka okupācijas laikā izglītības sistēma tika izmantota kā galvenais etniskās asimilācijas instruments. Izglītības procesā rusifikācija izpaudās divplūsmu izglītības iestāžu sistēmas izveidē, kas pēc būtības nozīmēja segregāciju: līdzās izglītības iestādēm, kas nodrošināja izglītību latviešu valodā, tika izveidotas izglītības iestādes, kurās mācības notika tikai krievu valodā. [30.2.] Mazākumtautību skolas tika likvidētas. [30.2.] Tā rezultātā asimilācijas rezultātā mazākumtautības bija zaudējušas savu mazākumtautības identitāti. [30.2.]. Tāpat vēl 10 gadus pēc okupācijas beigām 50,2 procenti cittautiešu jeb 21 procents visu iedzīvotāju, pēc pašu vērtējuma, neprata valodu. [30.2.]

Satversmes tiesa uzsvēra, ka jau kopš 1991. gada Latvijā tiek veikta mērķtiecīga padomju okupācijas varas īstenotās rusifikācijas politikas rezultātā radītās divplūsmu izglītības iestāžu sistēmas reforma. [30.3.] Tomēr Satversmes tiesa jau 2019. gadā spriedumā lietā Nr. 2018-12-01 konstatēja, ka krievu valodas lietojums Latvijā vēl joprojām ir ļoti plašs. Arī šobrīd Satversmes tiesai nav pamata izdarīt citādus secinājumus par krievu valodas lietojumu Latvijā. [30.4.] Latviešu valodas pozīcijas vairākās sociolingvistiskās funkcijās arī 2023. gadā neatbilst valsts valodas statusam un tas skaidrojams galvenokārt ar krievu valodas runātāju lingvistisko pašpietiekamību un krievu valodas plašo izplatību informatīvajā telpā. [30.4.]

Satversmes tiesa ņēma vērā arī Saeimas izteiktos argumentus par Krievijas īstenoto karu pret Ukrainu un dezinformācijas aktivitāšu izvērsumu informācijas telpā krievu valodā. Personas, kurām valsts valodas prasmju trūkuma dēļ informācijas telpa ir pieejama tikai krievu valodā, ir pakļautas šīs dezinformācijas ietekmei un no tās izrietošai pašsegregācijai. [30.3.]

Līdz ar to Satversmes tiesa secināja, ka vērtējot apstrīdētās normas, ir jāņem vērā Latvijas īpašie apstākļi, kas izveidojušies valsts ilgstošas okupācijas un rusifikācijas rezultātā, un to saistība ar pašreizējo situāciju valsts valodas lietojuma jomā, kam ir jo īpaši liela nozīme pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā [30.4.]

Par labas likumdošanas principa ievērošanu

Satversmes tiesai neradās šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas un izsludinātas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Tāpat Satversmes tiesai nav šaubu

par to, ka apstrīdētās normas ir pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast to saturu un paredzēt to piemērošanas sekas. [31.1.]

Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdēto normu izstrādes un pieņemšanas laikā tika noskaidroti ieinteresēto personu, tostarp Pieteikuma iesniedzēju likumiskā pārstāvja, izvirzītie priekšlikumi un iebildumi. Tāpat tika izvērtēti priekšlikumi, kas saistīti ar privāto izglītības iestāžu darbību. [31.2.] Likumdevējs arī bija saskaņojis apstrīdētās normas un tiesību sistēmā jau pastāvējušās normas. [31.3.] Apstrīdēto normu izstrādes laikā tika vērtēts, kā izglītības procesā mazākumtautībām tiks nodrošinātas tiesības apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību, citstarp atsaucoties arī uz Satversmes tiesas judikatūru, kas attiecas uz privātajām izglītības iestādēm [31.4.]. Tāpat atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai tika atsevišķi vērtēta regulējuma nepieciešamība pirmsskolas izglītības pakāpē un pamatzglītības pakāpē [31.4.]. Visbeidzot, apstrīdēto normu izstrādes laikā uzmanība tika pievērsta starptautisko organizāciju, tostarp Venēcijas komisijas un Konsultatīvās komitejas, atzinumiem [31.4.]. Satversmes tiesa arī vērta uzmanību uz to, ka ANO cilvēktiesību līgumus uzraugošo komiteju prakse un citu konsultējošo un skaidrojošo mehānismu un komisiju izdarītie secinājumi un ieteikumi gan ir uzskatāmi par autoritatīviem starptautisko līgumu interpretācijas palīgīdzekļiem, tomēr paši par sevi nav juridiski saistoši. [31.4.]

Tādējādi pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

Par pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi

Satversmes ievads atklāj vērtības, kas ir iekļaujošas demokrātiskas sabiedrības veidošanas pamats. Latviešu valoda ir viena no šīm vērtībām [32.]. Tā ir neatņemama Latvijas valsts konstitucionālās identitātes sastāvdaļa. No Satversmes ievada un 4. panta pirmā teikuma izriet valsts pienākums ne vien tiesiski nodrošināt latviešu valodas statusu, bet arī ar valsts rīcībā esošajiem līdzekļiem gādāt par to, lai latviešu valoda patiešām pilda savu valsts valodas funkciju. [32.] Valstij ir jāveicina un jāstiprina latviešu valodas lietojums Latvijā, lai latviešu valoda varētu efektīvi pildīt valsts valodas funkcijas. Citstarp valstij ir pozitīvs pienākums veicināt valsts valodas lietojumu ikvienā izglītības pakāpē. [32.]

Satversmes tiesa norādīja, ka apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir vērsts uz valsts valodas aizsardzību, nodrošinot pie mazākumtautībām piederošu personu iespējas visās izglītības pakāpēs

paaugstināt valsts valodas prasmju līmeni. [32.] Valsts valodas prasmju paaugstināšanai ir būtiska nozīme personas tiesību nodrošināšanā un saliedētas sabiedrības veidošanā. [32.] Apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir vērsts arī uz to, lai mazinātu izglītības iestāžu segregāciju un pie mazākumtautībām piederošu personu pašsegregāciju. [32.] Saliedētas sabiedrības veidošanos veicina, pirmkārt, tas, ka bērniem jau no agrīna vecuma ir nodrošināta iespēja mijiedarboties ar citiem sabiedrības pārstāvjiem, un, otrkārt, tas, ka visiem sabiedrības locekļiem ir nodrošināts saziņas pamats – pienācīgas valsts valodas zināšanas. Tātad šādā aspektā apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir vērsts arī uz demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību. [32.]

Līdz ar to apstrīdētajās normās noteiktajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīmi mērķi – demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzība.

Par to, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt leģitīmos mērķus

Satversmes tiesa norādīja, ka apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums veicina valsts valodas apguvi un lietošanu. Tas vērsts uz to, lai izglītojamie gan pirmsskolas izglītības pakāpē, gan pamatzglītības pakāpē valsts valodu lietotu ikdienā mācību procesā un gūtu tās lietošanas pieredzi. Tādējādi apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums veicina valsts valodas prasmes attīstību un līdz ar to arī veiksmīgu pāreju uz turpmākajām izglītības pakāpēm. [33.1.] Tāpat vienotas izglītības nodrošināšana valsts valodā lielākajā daļā izglītības iestāžu, kurās tiek īstenotas vispārējās izglītības programmas, jeb vienotas skolas izveide novērš izglītības iestāžu segregāciju, mazina pie mazākumtautībām piederošu personu pašsegregāciju un palīdz nodrošināt vienlīdzīgas tiesības uz kvalitatīvu izglītību. [33.1.] Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmo mērķu – demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzība – sasniegšanai. [33.1.]

Turklāt, balstoties pieaicināto personu secinājumos, Satversmes tiesa konstatēja, ka tieši tas, ka pirms apstrīdēto normu spēkā stāšanās vispārējās izglītības saturs bija apgūstams bilingvāli noteiktā proporcijā, bērniem radīja lielākas grūtības. [33.2.] Līdz ar to apstrīdētajās normās noteiktā kārtība ir labvēlīgāka bērna izaugsmei nekā iepriekš pastāvējušais regulējums, jo tā mazina bērna stresa līmeni un veicina viņa prasmju, tostarp valodas prasmju, attīstību. Tas attiecas uz

visām izglītības pakāpēm. [33.2.]

Tāpat Satversmes tiesa ņēma vērā, ka līdz ar apstrīdētajām normām likumdevējs papildināja Izglītības likuma 55. pantu ar 2.¹ punktu, kas paredz izglītojamā tiesības saņemt individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas prasmes apguvei. [33.2.] Savukārt valsts piešķirtais papildu finansējums ir ļāvis nodrošināt pedagogu palīgu piesaisti. Šīs personas palīdzot bērniem pārvarēt sociālemocionālas grūtības. [33.2.]

Par saudzējošāku līdzekļu eksistenci

Satversmes tiesa secināja, ka Pieteikuma iesniedzēji, piedāvājot alternatīvu – attiecībā uz privātajām izglītības iestādēm neregulēt valodu lietojumu, bet tikai noteikt valsts valodas zināšanu pārbaudi – faktiski aicināja atgriezties pie tā modeļa, kas bija spēkā vēl pirms 2018. gadā īstenotā izglītības ieguves valodas reformas posma. Tomēr, ievērojot gan pašu izglītības iestāžu, gan pētnieku norādīto, ka iepriekš spēkā bijušais regulējums pie mazākumtautībām piederošām personām nav nodrošinājis pienācīgu valsts valodas prasmi, bija secināms, ka atgriešanās pie šā regulējuma nepalīdzētu sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitimos mērķus. Šāds risinājums arī būtu pretrunā ar valsts pozitīvo pienākumu regulēt izglītības iegūvi, lai nodrošinātu tās kvalitāti. [34.1.]

Atsaucoties uz pieaicinātajām personām, Satversmes tiesa norādīja, ka valodas apguvi vislabāk nodrošina tās vienots un mērķtiecīgs lietojums izglītības procesā. [34.1.] Tāpat 2018. gada Grozījumi vēl pilnībā nenodrošināja pieejas “vienota skola” īstenošanu jeb izglītības iestāžu segregācijas un pie mazākumtautībām piederošu personu pašsegregācijas novēršanu. [34.1.] Nav konstatējamas alternatīvas, kas ļautu pietiekami efektīvi sasniegt arī šo mērķi. Līdz ar to Satversmes tiesa atzina, ka nav konstatējami citi līdzekļi, kas ļautu vispārējās izglītības procesā vismaz tādā pašā kvalitātē sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitimos mērķus. [34.1.]

Satversmes tiesa uzsvēra, ka Eiropas Savienības valodu apguves stiprināšana ir Latvijas mērķis, kas izriet no Satversmes ievada un starptautiskajās tiesībās pastāvošā labas ticības principa. [34.2.] izņēmuma kārtā iegūt izglītību kādā no Eiropas Savienības oficiālajām valodām Izglītības likuma 9. panta otrās daļas 2.¹ punktā ir paredzēta nevis ar mērķi attīstīt attiecīgās valsts kultūru un identitāti, bet gan tādēļ, lai veicinātu padziļinātu svešvalodas apguvi. [34.2.] Tādējādi izglītojamie, kas iegūst vispārējo izglītību valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, citstarp padziļināti apgūstot kādu no Eiropas Savienības valstu valodām, nav

salīdzināmi ar izglītojamiem, kas vēlētos iegūt izglītību mazākumtautības valodā. [34.2.]

Savukārt ar mērķi novērst faktisko nevienlīdzību un aizsargāt tās Latvijā dzīvojošās mazākumtautības, kuru valoda, kultūra un etniskā savdabība ir apdraudēta, valsts var veikt noteiktus pozitīvus pasākumus, kas izpaužas kā tiesības licencēšanas procesā apstiprinātās vispārējās izglītības programmās iekļaut konkrētus mācību priekšmetus citās valodās. [34.2.] Citstarp tas ir pieļaujams tieši tāpēc, ka šādas izglītības iestādes nav veidojušas daļu no segregēta skolu tīkla un šādām mazākumtautībām nav raksturīgs pašsegregācijas risks. [34.2.] Proti, attiecībā uz šīm mazākumtautībām nav nepieciešams noteikt apstrīdēto normu leģitīmā mērķa – demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība – sasniegšanai nepieciešamu ierobežojumu. [34.2.] Arī personu, kas pieder pie tādām mazākumtautībām, kuru valoda ir tādas valsts oficiālā valoda, ar kuru Latvijai ir noslēgts starptautiskais līgums izglītības jomā, dibinātām izglītības iestādēm, kas īsteno vispārējās izglītības programmas, ir pienākums nodrošināt, ka tajās izglītojamie valsts valodu apgūst pienācīgā līmenī. [34.2.]

Tādējādi nav alternatīvu līdzekļu, kas ļautu sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē.

Par ierobežojuma atbilstības izvērtēšanu

Lai noskaidrotu, vai likumdevēja rīcība, nosakot apstrīdētajās normās noteikto pamattiesību ierobežojumu, bija atbilstoša, Satversmes tiesai, pirmkārt, bija jānoskaidro, vai apstrīdētās normas nepasliktina mācību satura apguves kvalitāti. Otrkārt, Satversmes tiesai bija jāpārbauda, vai ar apstrīdētajām normām un citām ar tām saistītajām normām ir ievērots saprātīgs līdzsvars starp valsts valodas lietojuma veicināšanu un pie mazākumtautībām piederošu personu tiesību īstenošanu privātās izglītības iestādēs notiekošā izglītības procesā. [35.]

Ņemot vērā Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru, kā arī to, ka izglītības pakāpēm ir atšķirīgs izglītības nodrošināšanas veids un regulējums, Satversmes tiesa visupirms pārbaudīja apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma samērīgumu pirmsskolas izglītības pakāpē, bet pēc tam – pamatzglītības pakāpē. [35.]

Par ierobežojuma atbilstību pirmsskolas izglītības pakāpē

Satversmes tiesa secināja, ka pirmsskolas izglītībā mācību darbs ir iedalīts divos

posmos. Pirmais posms ir pirmsskolas izglītība bērna agrīnajā vecumā no pusotra gada līdz pieciem gadiem. Bērniem vecumā līdz pieciem gadiem ir iespējams izvēlēties citus audzināšanas un izglītošanas pakalpojumus, tomēr tie nav uzskatāmi par pirmsskolas izglītības ieguvu. Otrais pirmsskolas izglītības pakāpes posms ir obligātā pirmsskolas izglītība bērnam vecumā no pieciem līdz septiņiem gadiem. [36.] Lai gan par pirmsskolas izglītības apguvi netiek izsniegts to apliecinošs dokuments, tā atbilstoši Vispārējās izglītības likumam ir daļa no vispārējās izglītības. Tas nozīmē, ka arī šādas izglītības īstenošana var tikt īpaši regulēta [36.]

Satversmes tiesa norādīja: lai gan būtu vēlams vēl vairāk padziļināta iepriekš pieņemto tiesību normu ietekmes vērtēšana, izskatāmajā lietā ņemama vērā arī pašreizējās ģeopolitiskās situācijas ietekme uz nepieciešamību pēc iespējas ātrāk noslēgt izglītības ieguves valodas reformu, kam vajadzētu rezultēties vienotā skolā jeb tādā sistēmā, kurā ir izskausta izglītības iestāžu segregācija. [36.1.1.]Turklāt padziļinātu pētījumu neesība attiecībā uz iepriekšējo reformu pati par sevi nenozīmē to, ka nākamajai izglītības reformai būs negatīva ietekme uz izglītības kvalitāti. [36.1.1.]Jautājums par reformas ietekmi uz izglītības kvalitāti pārbaudāms, vērtējot to, kādi izglītības kvalitātes nodrošināšanas un kontroles mehānismi ir pieejami un tiks izmantoti [36.1.1.]

Vērtējot pedagogu un metodikas pieejamību un citus izglītības kvalitāti ietekmējošos aspektus, Satversmes tiesa ņēma vērā to, ka privāto izglītības iestāžu darbība atšķiras no valsts un pašvaldību dibināto izglītības iestāžu darbības. [36.1.2.] Cita starpā privātajām izglītības iestādēm ir raksturīga rīcības brīvība un lielākas iespējas attiecībā uz pedagoģiskā personāla piesaisti un noslodzes plānošanu, kas ļauj tām lielāku personāla resursu novirzīt mācību materiālu izstrādei, sagatavošanai, saziņai un sadarbībai ar izglītojamo vecākiem vai likumiskajiem pārstāvjiem. [36.1.1.]

Satversmes tiesa secināja, ka privātajām izglītības iestādēm, savlaicīgi plānojot pāreju un metodiku, bija iespējams veiksmīgi sagatavoties apstrīdēto normu ietekmei uz jauno mācību gadu [36.1.12.]. Tāpat atbalstu sniedza Izglītības un zinātnes ministrija [36.1.2.]

Satversmes tiesa uzsvēra, ka atbilstoši bērna vislabāko interešu prioritātes principam izglītojamā tiesības saņemt individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas prasmes apguvei kopsakarā ar apstrīdētajām normām interpretējamās tādējādi, ka ikvienam bērnam atkarībā no viņa vajadzībām ir jābūt nodrošinātam jēgpilnam un reālam atbalstam valsts valodas prasmes apguvei.

[36.1.3.] Attiecībā uz bērniem ar speciālām vajadzībām ir jāievēro Satversmes 110. pantā noteiktais valsts pienākums kopsakarā ar bērnu vislabākajām interesēm, kas noteiktos gadījumos, ja tas nepieciešams efektīvai valsts valodas apguvei, var ietvert arī dzimtās valodas lietojumu. [36.1.3.]

Satversmes tiesa secināja, ka pirmsskolas izglītības iestādē izglītības kvalitātes uzraudzības kontrole tiek īstenota, veicot izglītības iestādes pašvērtējumu un izglītības iestādes vadītāja novērtējumu. [36.2.] Pirmsskolas izglītības iestādes vadītājs ir atbildīgs par visu izglītības iestādē īstenoto programmu tiesiskumu, un pie viņa izglītojamo vecāki vai likumiskie pārstāvji var vērsties arī jautājumos, kas attiecas uz izglītības saturu. [36.2.] Tāpat izglītojamo vecākiem vai likumiskajiem pārstāvjiem ir iespēja ar sūdzību vērsties Kvalitātes dienestā. [36.2.] Ņemot vērā minēto, kā arī to, ka no apstrīdēto normu spēkā stāšanās brīža ir pagājis tikai viens mācību gads un ir paredzēta turpmāka pielāgošanās izglītojamo vajadzībām, Satversmes tiesai šobrīd nebija pamata secināt, ka apstrīdētās normas izraisītu izglītības kvalitātes kritumu. [36.2.]

Tomēr Satversmes tiesa uzsvēra, ka valstij ir pienākums pastāvīgi kontrolēt izglītības kvalitāti, lai konstatētu iespējamās tās izmaiņas un nodrošinātu pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības uz kvalitatīvu izglītību. [36.2.] Šis pienākums aptver prasību ņemt vērā valsts iestāžu izteiktos ieteikumus par izglītības jautājumiem, tostarp attiecībā uz pedagogu ataudzi un noturību profesijā [36.2.]. Valsts pienākums ir nodrošināt izglītības kvalitāti ilgtermiņā atbilstoši ilgtspējas principam. [36.2.] Šo pamattiesību aizsardzībai attiecīgās personas var vērsties arī tiesībaizsardzības institūcijās. [36.2.]

Satversmes tiesas secīgi pārbaudīja, vai apstrīdētās normas un ar tām saistītais tiesiskais regulējums rada saprātīgu līdzsvaru starp valsts valodas lietojuma veicināšanu un pie mazākumtautības piederošu personu tiesību īstenošanu izglītības procesā privātās izglītības iestādēs pirmsskolas izglītības pakāpē [36.3.] Vērtējot, vai ir ievērots saprātīgs līdzsvars starp valsts valodas lietojuma veicināšanu un pie mazākumtautības piederošu personu tiesību īstenošanu, Satversmes tiesai bija jāpārbauda privāto izglītības iestāžu iespējas izglītības procesā pirmsskolas izglītības pakāpē nodrošināt pie mazākumtautībām piederošajām personām Satversmes 114. pantā ietvertās tiesības. [36.3.1.] Tāpat Satversmes tiesa ņēma vērā Latvijas īpašos apstākļus, kas izveidojušies valsts ilgstošas okupācijas un rusifikācijas rezultātā, kā arī pašreizējo situāciju valsts valodas lietojuma kontekstā. [36.3.1.]

Satversmes tiesa secināja, ka nolūkā veicināt valsts valodas prasmju attīstību, tādējādi sekmējot vienotas skolas izveidi un to, ka ikvienai pie mazākumtautības piederošai personai tiek nodrošināta iespēja pilnvērtīgi piedalīties valsts un sabiedrības demokrātiskajos procesos, likumdevējs bija tiesīgs grozīt iepriekš spēkā bijušo regulējumu. [36.3.1.] Satversmes tiesa uzsvēra, ka pie mazākumtautībām piederošo personu pienācīgai spējai komunicēt valsts valodā ir neatsverama nozīme demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzības kontekstā, un tā ir vienlīdz nozīmīga gan pašām pie mazākumtautībām piederošajām personām, gan arī sabiedrībai kopumā. [36.3.1.]

Satversmes tiesa konstatēja, ka apstrīdētajās normās noteiktā izglītības procesa kārtība pirmsskolas izglītības pakāpē sakrīt ar bērna valodas prasmes un citu prasmju attīstībai vislabāk atbilstošo pieeju. [36.3.2.]

Tāpat Satversmes tiesa norādīja, ka privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs īstenojamās interešu izglītības programmās ir iespējams iekļaut ar mazākumtautības valodu, kā arī kultūru un etnisko savdabību saistīto saturu. [36.3.3.] Interešu izglītības programmas var tikt īstenotas jau bērniem no pusotra gada vecuma, to saturu veidojot atbilstoši bērnu spējām un vajadzībām. [36.3.3.] No tiesas sēdē izteiktajiem viedokļiem bija secināms, ka interešu izglītība ir piemērots līdzeklis mazākumtautības valodas, kā arī ar mazākumtautību kultūru un etnisko savdabību saistīta satura apguvei [36.3.3.] Turklāt Satversmes tiesa norādīja, ka tiesību normas neierobežo pirmsskolas izglītības iestādes vairāku interešu izglītības programmu īstenošanā dažādos dienas posmos tikmēr, kamēr tās nerada nesamērīgu ietekmi uz obligātā satura apguvi. [36.4.] Satversmes tiesa uzsvēra, ka, ņemot vērā privāto izglītības iestāžu tiesības elastīgi plānot mācību laiku, vienojoties ar izglītības iestādes padomi, ar mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko savdabību saistītās interešu izglītības nodarbības pirmsskolas izglītības iestādēs var notikt gan pirms, gan arī pēc pirmsskolas izglītības pakāpes obligātā satura apguvei paredzētā laika. Tāpat ir pieļauta iespēja šādas interešu izglītības nodarbības organizēt pat vairāku stundu garumā katru dienu, tās sadalot vairākos blokos un nodrošinot to mijiedarbību ar pamata programmas īstenošanu. Vienīgais ierobežojums ir šādu interešu izglītības programmu sekundārais raksturs ieņemot obligātajam saturam, kura īstenošana joprojām ir izglītības iestādes prioritāte, [36.4.]

Satversmes tiesa norādīja arī uz pašvaldības pienākumu nodrošināt iespēju mazākumtautību izglītojamiem, kuri tās administratīvajā teritorijā esošajās vispārējās izglītības iestādēs apgūst pamatizglītības programmu, bez maksas

apgūt arī mazākumtautību izglītības saturu mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmās. [36.5.] Līdz ar to valsts ir izveidojusi tādu kārtību, ka privāto izglītības iestāžu izglītojamie bez jebkādam papildu izmaksām joprojām var apgūt, attīstīt un saglabāt savu dzimto mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko savdabību. [36.5.] Tas, vai privāta izglītības iestāde vēlas īstenot paraugprogrammai atbilstošu interešu izglītības programmu un saņemt attiecīgu valsts finansiālo atbalstu, ietilpst pašas izglītības iestādes rīcības brīvībā. [36.5.]

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētās normas, kā arī citas ar tām saistītās tiesību normas ir vērstas uz kvalitatīvas pirmsskolas izglītības nodrošināšanu valsts valodā, citstarp arī privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs. [36.7.] Turklāt privāto izglītības iestāžu autonomija mācību procesa organizēšanā dažādos veidos tām dod iespējas pirmsskolas izglītības procesā integrēt ar mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko savdabību saistītu saturu. [36.7.] Visbeidzot, valsts privātajām izglītības iestādēm ir sniegusi metodoloģisku un finansiālu atbalstu mazākumtautību interešu izglītības programmu īstenošanai. [36.7.] Satversmes tiesa uzsvēra, ka šāda pieeja atšķiras no iepriekš īstenotās bilingvālās pieejas, jo atbilstoši bērna vislabākajām interesēm nošķir laiku, kad mācību saturs tiek īstenots valsts valodā, un laiku, kad mācību saturs tiek īstenots mazākumtautības valodā [36.7.]

Tādējādi valsts ir nodrošinājusi atbilstošu līdzsvaru starp valsts valodas lietojuma veicināšanu un pie mazākumtautībām piederošu izglītojamo tiesībām uz kvalitatīvu izglītību un savas valodas, kā arī etniskās un kultūras savdabības saglabāšanu un attīstīšanu privātajās izglītības iestādēs pirmsskolas izglītības pakāpē.

Par ierobežojuma atbilstību pirmsskolas izglītības pakāpē

Satversmes 112. panta trešais teikums noteic, ka pamatzglītība ir obligāta. Tas attiecas tieši uz vispārējās izglītības iegūvi. Tātad valsts var noteikt un ir noteikusi veidu, kādā šī izglītība iegūstama, proti, tā iegūstama atbilstoši valsts pamatzglītības standartam un pamatzglītības programmai. [37.]

Satversmes tiesai neradās šaubas par to, ka pamatzglītības līmenī ir nodrošināta pienācīga metodisko materiālu un mācību materiālu pieejamība. [37.1.] Tāpat arī šajā pakāpē privātajām izglītības iestādēm ir liela rīcības brīvība. [37.1.] Līdzīgs secinājums attiecināms arī uz Vispārējās izglītības likuma 30. panta astotajā daļā

un Izglītības likuma 55. panta 2.¹ daļā paredzētā individualizētā un personalizētā atbalsta valsts valodas prasmes apguvei pamatizglītībā nodrošināšanu, kas veicama pienācīgā kvalitātē un atbilstoši izglītības iestādes iespējām un bērna vislabākajām interesēm. [37.1.] Tāpat uz pamatizglītības pakāpi attiecas valsts pienākums pastāvīgi kontrolēt izglītības kvalitāti, lai konstatētu iespējamās tās izmaiņas un nodrošinātu pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības uz kvalitatīvu izglītību, kuru aizstāvībai attiecīgās personas var vērsties arī tiesībaizsardzības institūcijās. [37.1.]

Arī pamatizglītības pakāpē privātajām izglītības iestādēm ir visas iepriekš minētās iespējas nodrošināt ar mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko savdabību saistīta satura apguvi interešu izglītības nodarbību veidā. [37.2.] Tā kā pamatizglītība ir daļa no formālās izglītības, kuru citstarp raksturo arī mācību satura sadalījums mācību stundās, interešu izglītības programma var tikt īstenota pirms vai pēc obligātā satura apguves jeb mācību stundām. [37.2.] Privātās izglītības iestādes pamatizglītības pakāpē mazākumtautības valodas apguvi, kā arī ar mazākumtautības etnisko un kultūras savdabību saistīto saturu var nodrošināt arī fakultatīvo nodarbību veidā. [37.2.] Tāpat arī uz pamatizglītības pakāpi attiecas Izglītības likuma 47.³ pantā noteiktais pašvaldības pienākums nodrošināt iespēju mazākumtautību izglītojamiem, kuri tās administratīvajā teritorijā esošajās vispārējās izglītības iestādēs apgūst pirmsskolas izglītības programmu, bez maksas apgūt arī mazākumtautību izglītības saturu mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmās. Arī šajā pakāpē pašvaldības var deleģēt šādas interešu izglītības organizēšanu privātajām izglītības iestādēm, piešķirot finansējumu attiecīgu nodarbību norisei triju akadēmisko stundu apjomā nedēļā. [37.2.]

Tādējādi valsts ir nodrošinājusi atbilstošu līdzsvaru starp valsts valodas lietojuma veicināšanu un pie mazākumtautībām piederošu izglītojamo tiesībām uz kvalitatīvu izglītību un savas valodas, kā arī etniskās un kultūras savdabības saglabāšanu un attīstīšanu privātajās izglītības iestādēs pamatizglītības pakāpē.

Līdz ar to apstrīdētās normas atbilst Satversmes 114. pantam kopsakarā ar 112. panta pirmo teikumu.

Par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 1. pantam

Satversmes tiesa konstatēja, ka apstrīdētās normas stājās spēkā aptuveni 10 mēnešus pēc to izsludināšanas dienas. [38.]

Satversmes tiesa secināja, ka šajā laika posmā bija iespējams pienācīgi sagatavoties apstrīdēto normu ietekmei. [38.] Savukārt izglītojamiem, kuriem konkrētajā mācību gadā nācās pāriet uz vispārējās izglītības ieguvu tikai valsts valodā, bija nodrošināts papildu atbalsts, kam likumdevējs bija piešķīris arī papildu finansējumu. [38.]

Tādējādi apstrīdētās normas atbilst tiesiskās palāvības aizsardzības principam un līdz ar to arī Satversmes 1. pantam.

- Satversmes tiesa nosprieda:

atzīt Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļu, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunktu un 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1., 5. un 6. pantu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam.

Satversmes tiesas spriedums ir galīgs un nepārsūdzams un stājas spēkā tā publicēšanas brīdī.